

N:o 51.

Ank. till Riksd. kansli den 27 mars 1908, kl. 2 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående afstående eller upplåtelse i vissa fall af mark från kronoegendomar samt en i ämnet väckt motion.

(I. A.)

I en till Riksdagen den 31 januari 1908 aflåten proposition (n:o 30) har Kungl. Maj:t, under åberopande af bifogadt utdrag af statsrådsprotokollet öfver jordbruksärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen att för tiden intill utgången af år 1912

dels medgifva,

att, då för allmänt ändamål, för hvars tillgodoseende enligt gällande författning enskild man, menighet eller inrättning kunde förpliktas afstå eller upplåta jord eller lägenhet, erfordrades, att staten tillhörig mark afstodes eller upplätes, Kungl. Maj:t måtte äga, utan Riksdagens hörande i hvarje särskildt fall, förordna om markens afstående eller upplåtande;

dels ock förklara:

1:o) att för mark, som sålunda afstodes eller upplätes, lösen eller ersättning skulle med nedan angifna undantag utgå och till beloppet bestämmas efter ty i kungl. förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof vore föreskrifvet;

2:o) att i fråga om mark, som vore afsedd att användas till framdragande af elektrisk ledning, utom hvad i nyssnämnda förordning stadgades, jämväl föreskrifterna i lagen den 27 juni 1902, innefattande

Bih. till Riksd. Prot. 1908. 4 Saml. 1 Afd. 32 Häft. (N:o 51.)

vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, skulle lända till efterrättelse;

3:o) att, där Kungl. Maj:t meddelat kommun, enskild person eller bolag tillstånd att inom riket anlägga järnväg, Kungl. Maj:t ock måtte, där så pröfvades lämpligt och utan afseende därå, om för järnvägens anläggning statsbidrag åtnjötes eller icke, ej mindre medgifva, att jord, som stode under kronans omedelbara disposition, upplättes utan någon ersättning, att jord från de under bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplättna kronoallmänningar upplättes utan annan godtgörelse än ersättning till vederbörande innehafvare för intrång i nyttjanderätten, och att jord från de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, hvilka icke upplåtits till förenade mötespassevolanskassornas fond, stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, upplättes utan annan ersättning än för minskning i arrendatorns brukningsområde under den återstående arrendetiden samt för skada och intrång, än äfven tillåta vederbörande att kostnadsfritt för anläggningen begagna sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott jämte grustäcker, som kunde vara disponibla;

4:o) att jämväl i öfrigt, då fråga allenast vore om upplåtelse af mark till begagnande för ändamål, som förut nämnts, utan att marken afstodes, det skulle ankomma på Kungl. Maj:t att, där omständigheterna därtill föranledde, medgifva undantag från den under 1:o) angifna regel; samt

5:o) att hvad sålunda stadgats icke skulle hafva afseende å de i 8 och 12 §§ af lagen den 31 augusti 1907 om stadsplan och tomtindelning berörda fall.

Efter gemensam beredning med cheferna för landtförsvars-, civil- och ecklesiastikdepartementen har chefen för jordbruksdepartementet i detta ärende till förberörda statsrådsprotokoll anfört följande.

»Enligt nådiga förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof samt vissa andra författningar äger Eders Kungl. Maj:t i de fall, som i respektive författningar angifvas, beträffande enskild man, menighet eller inrättning tillhörig jord eller lägenhet förordna, att för det i hvarje fall ifrågavarande ändamålet mark skall antingen mot lösen helt och hållet afstås eller mot ersättning upplätas till begagnande.

Berörda författningar, med undantag af lagen den 31 augusti 1907 om stadsplan och tomtindelning, nämna däremot icke något om, huru i dylika fall skall förfaras i fråga om staten tillhörig mark.

Emellertid har det för vissa särskilda fall funnits nödigt, att Riksdagen medgifvit Kungl. Maj:t en allmännare befogenhet att för

ändamål af ifrågavarande art upplåta mark från kronan tillhöriga fastigheter.

Sålunda har hvarje lagtima Riksdag alltsedan år 1872 medgifvit, att Kungl. Maj:t ägde, där så pröfvades lämpligt, berättiga kommuner, enskilda personer eller bolag, hvilka intill början af nästföljande lagtima riksdag kunde undfå Kungl. Maj:ts tillstånd att inom riket anlägga järnväg, att, ehvad de för sådant ändamål undfinge statsbidrag eller icke, *dels* erhålla upplåtelse af den för järnvägsanläggningen erforderliga, kronan tillhöriga jord sålunda: att jord, som stode under kronans omedelbara disposition, upplättes utan någon ersättning; att jord från de under bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplåtna kronoallmänningar upplättes utan annan godtgörelse än ersättning till vederbörande innehafvare för intrång i nyttjanderätten; att jord från de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, hvilka icke upplåtits till förenade mötespassevolanskassornas fond, stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, upplättes utan annan ersättning än för minskning i arrendatorns brukningsområde under den återstående arrendetiden äfvensom för skada och intrång; samt att för jord, som vore till boställe eller åt enskild person, menighet eller inrättning med åborätt eller annorledes än hvad ofvan sagts upplåten, ersättning skulle lämnas såväl för själfva marken som för skada och intrång; och skulle ersättningen i ofvannämnda fall bestämmas i den ordning, förordningen angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof den 14 april 1866 stadgade;

dels och kostnadsfritt begagna för anläggningen sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott jämte grustäkter, som kunde vara disponibla.

Vidare har alltsedan år 1903 hvarje års lagtima Riksdag för tiden till den 15 maj nästföljande år medgifvit, att där Kungl. Maj:t pröfvade nödigt att, för någon ords förseende med belysning eller drifkraft eller för dylikt ändamål eller för beredande af drifkraft åt sådan industriell anläggning, som funnes vara af större betydelse för det allmänna, kronan tillhörig jord eller lägenhet användes till framdragande af elektrisk ledning, Kungl. Maj:t ägde förordna, att hvad för ändamålet erfordrades skulle upplåtas emot ersättning, som skulle bestämmas i enlighet med hvad som stadgades i nådiga förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof samt lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, och på de villkor i öfrigt, som af Kungl. Maj:t fastställdes.

I andra än i det föregående nämnda fall får däremot kronojord icke annorledes än i allmänhet är medgifvet föryttras, utan att Riksdagen därtill för hvarje fall gifvit sitt samtycke.

Detta har till följd, att i regel Riksdagens medgifvande måste för hvarje särskildt fall inhämtas, då fråga är om afstående af staten tillhörig mark för allmänt ändamål.

Syftet med dylika upplätelser är vanligen anskaffande af mark för vissa kommunala eller kyrkliga ändamål, såsom till tomter för skolhus, sjukhus o. d., för begrafningsplatser eller kyrkogårdar, skolhusplaner o. s. v., för framdragande af vattenledningar m. m. Vidare erfordras stundom kronomark för kanalanläggningar och dylika allmänna företag. Ändamålet är således af beskaffenhet, att upplåtelse af marken svårligen kan förvägras. I regel äro ock de erforderliga jordområdena jämförelsevis små. Riksdagen har ej heller under en följd af år afslagit någon af Kungl. Maj:t gjord framställning om dylik markupplåtelse, och detta ehuru under tioårsperioden 1898—1907 inemot ett hundratal sådana framställningar förelagts Riksdagen.

Då Eders Kungl. Maj:t äger pröfva, att enskilde tillhörig jord skall mot ersättning afstås för dylika allmännyttiga ändamål, synes med ännu större skäl en sådan befogenhet böra tillkomma Eders Kungl. Maj:t, då det gäller kronans jord.

Vid förarbetena till och antagandet af såväl nådiga förordningen den 14 april 1866 som den närmast därförut gällande nådiga förordningen den 20 november 1845 om jords eller lägenhets afstående för allmänt behof var endast fråga om att meddela bestämmelser för de fall, då enskild äganderätt borde vika för allmänna ändamål. Att Kungl. Maj:t skulle erhålla ett generellt bemyndigande att inom vissa gränser föryttra kronojord, torde måhända då för tiden hafva ansetts strida mot grunderna för § 77 regeringsformen. Har Riksdagen en gång intagit en dylik ståndpunkt, har Riksdagen emellertid numera frångått densamma, då Riksdagen vid flerfaldiga tillfällen ansett sig oförhindrad att, lät vara i vissa fall med större eller mindre begränsning till tiden, åt Kungl. Maj:t inrymma betydligt mera vidtgående rätt att afhända kronan fast egendom än den hvarom nu är fråga.

Gifvetvis innebär den nuvarande ordningen i förevarande hänseende åtskilliga olägenheter genom det dröjsmål med ifrågavarande ärendens afgörande, som därigenom vållas och som mången gång för dem det gäller kan vara ganska menligt och besvärligt.

Riksdagen är för öfrigt numera så öfverhopad af stora och viktiga frågor, att hvarje tillökning i dess arbete, som ej är oundgängligen nödig, synes böra undvikas.

Jag anser mig således böra inför Eders Kungl. Maj:t förorda en framställning till Riksdagen om vidsträcktare befogenhet för Eders Kungl. Maj:t uti ifrågavarande hänseende. I fråga om själfva affattningen af det förslag jag sålunda ämnar framlägga har jag ansett densamma böra så nära som möjligt ansluta sig till den i förenämnda författningar använda formulering och hvad som i öfrigt för närvarande tillämpas.

Någon fara för, att genom ett medgifvande i sådan riktning statens intressen skulle komma att på något sätt äfventyras, föreligger uppenbarligen icke; och detta så mycket mindre som äfven enligt det förslag, jag nu ämnar för Eders Kungl. Maj:t framlägga, något afhäandande af statsegendom utan lösen icke skulle få förekomma i större utsträckning än hittills.

En begränsning till viss tid af giltigheten af det medgifvande från Riksdagens sida, som jag ifrågasatt, torde böra göras. Riksdagens medgifvande synes mig sålunda lämpligen kunna begäras för perioder om fem kalenderår i sänder, och således första gången för tiden intill utgången af år 1912.

Nyttjanderättshafvares rätt kommer uppenbarligen icke att omedelbart omfattas af de upplåtelser, om hvilka nu är fråga, utan måste, därest uppgörelse med dylik sakägare icke i godo kan träffas eller han på grund af bestämmelse i arrendekontrakt kan förpliktas afstå marken, expropriationsförfarande mot honom inledas, något som också bör kunna ske jämlikt grunderna för förenämnda förordning den 14 april 1866.

Hvad jag nu ämnar föreslå är icke afsedt att föranleda rubbning i den af 1907 års Riksdag antagna lagen om stadsplan och tomtindelning, något som emellertid till undvikande af missförstånd torde böra tydligt uttalas.»

I sammanhang härmed har utskottet till behandling förehaft en af herr *E. A. Lindblad* inom Andra Kammaren väckt, till utskottet remitterad motion, n:o 233, hvari hemställts, att till de af Kungl. Maj:t i förevarande proposition föreslagna bestämmelser måtte läggas ett mom. af följande lydelse:

»Där området, som skall lösas, är obebyggdt och understiger 5 hektar, må Kungl. Maj:t kunna föreskrifva, att värderingen i stället för medels expropriation skall göras af personer utsedda i enlighet med lagen om skiljemän den 28 oktober 1887, hvarvid den sökande äger att utse en värderingsman, Konungens befallningshafvande en annan och domänintendenten i länet, eller den, som innehar motsvarande

uppdrag, skall vara den tredje, hvarefter värderingssumman underställes Kungl. Maj:ts godkännande.»

Beträffande de skäl motionären anfört till stöd för sitt förslag, tillåter sig utskottet att hänvisa till motionen.

Mot Kungl. Maj:ts förslag, att staten tillhörig mark må i de af Kungl. Maj:t uppgifna fall, utan Riksdagens hörande i hvarje särskildt fall, afstås eller upplätas, har utskottet icke haft något att erinra; men Riksdagens medgifvande härtill synes utskottet, i öfverensstämmelse med hvad Riksdagen förut i liknande fall beslutat, icke böra utsträckas att gälla längre tid än omkring ett år och nu lämpligen böra bestämmas till den 15 maj 1909.

Hvad herr Lindblads ifrågavarande motion beträffar, har utskottet funnit goda skäl tala för motionärens förslag om att, vid fråga om afstående eller upplåtelse af områden af ringa storlek och värde, lösen eller ersättning därför må bestämmas i en ordning, som medför mindre besvär och omkostnader än tillsättandet af en expropriationsnämnd, och att denna värdering må öfverlämnas åt tre gode män, utsedda i enlighet med lagen om skiljemän den 28 oktober 1887. Likaledes finner utskottet lämpligt att, på sätt motionären föreslagit, af de tre gode männen sökanden och Kungl. Maj:ts befallningshafvande i länet, hvar för sig, utse en. Motionärens förslag att den tredje gode mannen skulle under alla förhållanden utgöras af domänintendenten i länet kan utskottet däremot icke biträda, då antagas måste, att denne redan å tjänstens vägnar har anledning taga befattning med sådana afsöndringar som de ifrågavarande; och då det ej torde vara erforderligt, att den tredje gode mannen är en statens tjänsteman men väl kan väljas af en sådan, föreställer sig utskottet, att denne gode man lämpligen bör utses af domaren i orten. Att, såsom motionärens förslag innebär, den af gode männen bestämda värderingssumman skulle underställas Kungl. Maj:ts godkännande, anser utskottet med hänsyn till summans ringhet icke vara nödvändigt.

Med de sålunda angifna ändringar anser utskottet sig böra förorda Kungl. Maj:ts föreliggande förslag och får alltså hemställa,

att Riksdagen, i anledning af Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition och herr Lindblads omförmälda motion, må för tiden intill den 15 maj 1909 dels medgifva, att, då för allmänt ändamål, för hvars tillgodoseende enligt gällande författning enskild

man, menighet eller inrättning kan förpliktas afstå eller upplåta jord eller lägenhet, erfordras, att staten tillhörig mark afstås eller upplåtes, Kungl. Maj:t må äga, utan Riksdagens hörande i hvarje särskildt fall, förordna om markens afstående eller upplåtande; samt

dels ock förordna:

1:o) att för mark, som sålunda afstås eller upplåtes, lösen eller ersättning skall med nedan angifna undantag utgå efter ty i kungl. förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof är föreskrifvet och till beloppet bestämmas, då jordområde, som skall lösas, är obebyggdt och understiger fem hektar, samt Kungl. Maj:t finner skäligt sådant medgifva, af tre gode män, af hvilka Kungl. Maj:ts befallningshafvande i länet och sökanden, hvar för sig, utse en och domaren i orten den tredje, samt i annat fall af sådan nämnd, som omförmäles i förenämnda kungl. förordning;

2:o) att i fråga om mark, som är afsedd att användas för framdragande af elektrisk ledning, utom hvad i nyssnämnda förordning stadgas, jämväl föreskrifterna i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, skola lända till efterrättelse;

3:o) att, där Kungl. Maj:t lämnat kommun, enskild person eller bolag tillstånd att inom riket anlägga järnväg, Kungl. Maj:t ock må, där så pröfvas lämpligt och utan afseende därå om för järnvägens anläggning statsbidrag åtnjutes eller icke, ej mindre medgifva, att jord, som står under kronans omedelbara disposition, upplåtes utan någon ersättning, att jord från de under bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplåtna kronoallmänningar upplåtes utan annan godtgörelse än ersättning till vederbörande innehafvare för intrång i nyttjanderätten, och att jord från de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, hvilka icke upplåtits till förenade mötespassevolanskassornas fond, stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, upplåtes utan annan ersättning än

för minskning i arrendatorns brukningsområde under den återstående arrendetiden äfvensom för skada och intrång, än äfven tillåta vederbörande att kostnadsfritt för anläggningen begagna sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott jämte grustäcker, som kunna vara disponibla;

4:o) att jämväl i öfrigt, då fråga allenast är om upplåtelse af mark till begagnande för ändamål, som förut nämnts, utan att marken afstås, det må ankomma på Kungl. Maj:t att, där omständigheterna därtill för-
anleda, medgifva undantag från den under 1:o) an-
gifna regel; samt

5:o) att hvad sålunda stadgats icke har afseende å de i 8 och 12 §§ af lagen den 31 augusti 1907 om stadsplan och tomtindelning berörda fall.

Stockholm den 27 mars 1908.

På statsutskottets vägnar:

G. BILLING.